

Causes and Consequences of Social Apathy: Case Study of Ilam Province Citizens

Ali Feizolahi^{1*}, Khalil Kamarbeigi²

Received: Jan. 30, 2021; Accepted: Aug. 18, 2021

ABSTRACT

Apathy is a passive activity in which individuals avoid active engagement and altruism while lacking interest in or concern about social problems. This paper aims to analyze social apathy in Ilam province and find its causes and consequences. The study was conducted by a qualitative method according to the grounded theory approach and using purposive sampling strategies (theoretical sampling). The required data were collected through interviews with 28 participants. Data were analyzed using the Strauss and Corbin coding paradigm in three stages of open, axial, and selective coding. As the results showed, ignorance of citizens' role, political structure, rising expectations, selfish individualism, the decline in collective loyalty, social trade-offs, socioeconomic inequalities, and the accumulation of poverty and misery were the causal factors. Besides, the contextual factors included social loafing, non-assertiveness, economization of culture, legal gap, failure of the training system, the chaos of tradition, nepotism, low-performance civil organizations, and isolationism. Finally, government inefficiency, collective hysteria, and media malfunction were intervening factors. As the findings of the study show, 'social disorganization' was the main core of the research, which results from causal, contextual, and intervening factors.

Keywords: Apathy, social apathy, grounded theory, social disorganization

1. Assistant Professor of Sociology, Faculty of Literature and Human Sciences, Ilam University, Ilam, Iran (Corresponding Author)

✉ a.feizolahi@ilam.ac.ir

2. Cultural and Social Researcher. Strategic Expert in Management and Planning Organization of Ilam Province. Ilam, Iran

INTRODUCTION

One of the most important issues with which developing societies face is the phenomenon of social apathy. It is a state “in which the person consciously becomes indifferent or suppressing to environmental, human, and emotional issues and his/her social life” (Sedaghatifard, 2013, 15). In such a state, the people in social processes act passively and show little interest in influencing events and decision-making; therefore, in the form of passive social units, they are deprived of self-confidence and a collective general orientation (Shahb Samani, 2016, 247-248). The results of national research and surveys have indicated that Iranian society is experiencing the phenomenon of social apathy. Social apathy and its persistence in political actions and imperceptible rise of passive emotions can, on the one hand, makes the ground for concentrating power on certain individuals and, on the other hand, these individuals are not criticized socially and politically, and increasingly ignore the public’s interests (Bashiriye, 1993, 42). In addition, apathy in executive institutions and various organizations jeopardizes the achievement of organizational goals, reducing efficiency and effectiveness. “The spirit of apathy in employees’ behavior demotivates them to work and try, which leads to an apathetic organization” (Kafe, 2003; cited in Danaei & Eslami, 2011).

PURPOSE

The main purpose of the present study was to investigate the phenomenon of social apathy in the province of Ilām and to find its causes and consequences. To this end, the authors sought to investigate the participants’ perception and interpretation of social apathy and analyze the causal factors, causes, and underlying factors of social apathy as well as the consequences of the issue from the participants’ points of view.

METHODOLOGY

The methodology used in this study was qualitative and of the “grounded theory” type. The sampling method was purposive and theoretical. The most important collecting data tool was the interview, and the researchers achieved theoretical saturation after 28 interviews. Regarding the outbreak of the COVID-19 pandemic and the limitations of face-to-face interviews, the research team decided to conduct the interviews electronically. The interviews were conducted in two synchronous and asynchronous forms. Then, all the transcribed interviews were coded in two stages. Coding reduced the number of concepts and led to categories by which the core category was achieved. Finally, a conceptual model was provided through which the causes and consequences of social apathy were determined and analyzed.

FINDINGS

Extracting the texts of interviews with 28 participants and the researcher's personal experiences and perception, 236 categories were extracted, of which 209 concepts

were extracted based on the open coding process. Then, based on axial coding, the concepts with similar and the same themes were separately divided as sub-categories. In this stage, 73 sub-categories were extracted. Then, similar themes in sub-categories were integrated into some core categories that had a higher level of abstraction than the sub-categories. In this stage, 32 core categories were achieved. Finally, in the selective coding, all core categories were provided in an abstract and scientific term under the core category that covered all the concepts of the core categories and the previous categories.

It should be noted that after the selective coding, a paradigmatic model was used to link the concepts and categories including the causal conditions, underlying conditions, intervening conditions, strategies, and consequences.

The following table shows the concepts, sub-categories, and core categories based on the type of categories.

Table 1. Concepts, sub-categories, and core categories

Type of Category	Concept	Sub-category	Core category
Causal conditions	47	18	8
Underlying conditions	62	21	10
Intervening conditions	24	7	3
Strategy	18	9	4
Consequence	58	18	7
Total	209	73	32

In axial coding and to identify the causal conditions, 8 core categories were identified as the causal factors. They included neglecting the role of citizens, type of political structure, increasing expectations, selfish individualism, the decline of collective loyalty, relationship disorder, socio-economic inequalities, and the accumulation of poverty and misery.

In addition, 10 core categories were identified as underlying conditions. They included social loafing, inability to express self, economization in culture, legal gaps, tradition turmoil, low efficiency of non-governmental organizations, the inefficiency of the educational system, kinship, distrust trap, and social isolation.

In addition to underlying conditions, intervening conditions also led to increased or reduced apathy. The present study identified 3 core categories as the intervening factors. They included inefficient government, social hysteria, and media dysfunction.

In this regard, the phenomenon of social apathy can be considered as the result of conditions that cause interactions and lead to consequences.

CONCLUSION

The results showed that factors such as neglecting the role of citizens, type of political structure, increasing expectations, and accumulation of poverty and misery have led to social apathy. Moreover, conditions and factors such as social loafing, inability to express self, economization of culture, legal gaps, the inefficiency of the educational system, tradition turmoil, kinship, low efficiency of non-governmental organizations, the inefficiency of government, social hysteria, and media dysfunction are the underlying and intervening factors that have caused and contributed to the phenomenon of social apathy and its strategies. In general, the abstraction from all categories of the present study manifested the concept of “social disorganization” as the central and core category. Social disorganization reflects the results of all interviews and analyses performed in all categories of the study.

Iranian Cultural Research

Vol. 14
Issue 3
Autumn 2021

BIBLIOGRAPHY

- Ahmad.S. (2015). *Role of socioeconomic status and political participation in construction of apathy among youth. Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 25(8),801-809.
- Alamdar, F., Javadi Yegane, M. R., & Rahmani, J. (2018). *Farāyand-e Xalq-e Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar Bāft-e Ta'āmoli-ye Irāniyān* [The process of creating social apathy in interactive discourse of the Iranians]. *Iranian Journal of Social Problems*, 9(1), 165-190. doi: 10.22059/IJSP.2018.65905
- Almond, G., & Verba, S. (1963). *The civic culture: political attitudes and democracy in five countries*. Princeton: Princeton University.
- Amirshirzad, N. (1393). *Barresi-ye Avāmel-e Moasser bar Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i (Mowred-e Motāle-e: Šahrvandān-e 18 Sāl be Bālā-ye Šahr-e Dezful* [Studying the effective factors on social indifference: Case study: Over 18 citizens in Dezful] (MA thesis in Sociology) Shahid Chamran University of Ahvaz, faculty of Social Sciences and Economy of Iran.
- Anbari, M., & Gholamiyan, S. (2016). *Tabyin-e Jāme-e Šenāxti-ye Avāmel-e Mortabet bā Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i* [Sociological explanation of factors affecting social apathy]. *Iranian Journal of Social Problems*, 7(2), 133-159.
- Barizi, A. (2014). *Tabyin-e Jāme-e Šenāxti-ye Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i-ye Šahrvandān-e Zarrin Dašt-e Fārs* [Sociological explanation of social apathy in citizens of Zarrin Dasht in Fars Province] (Unpublished MA thesis in Sociology). Tarbiyat Moallem University, Faculty of Humanities, Tehrān, Irān.
- Bashiriye, H. (1993). *Bi Tafāvoti-ye Ejtema-i* [Social apathy]. *Māhname-ye Irān-e Fardā/ Irān-e Fardā Monthly*, 2(11), 45-41.
- Bazargan, A. (1391). *Moghadame-i bar Raveš Tahqiq-e Keyfi va Āmixte* [An introduction into qualitative and mixed method research] (3rd ed.). Tehran, Iran: Didār.
- Boon, S., Johnson, B., & Webber, S. (2007). A phenomenographic study of English faculty's conceptions of information literacy. *Journal of Documentation*, 63(2), 204-208.
- Chalabi, M. (1996). *Jāme-e Šenāsi-ye Nazm* [Sociology of order] (1st ed.). Tehrān, Irān: Našr-e Ney.
- Cooper, A. D. (2009). *The geography of genocide*. US: University Press of America.
- Creswell, J. W. (2011). *Ravešhā-ye Tahqiq-e Kammi-yo Keyfi va Āmixte* [Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approach] (Y. Poor Ashraf, Z. Toolabi, & Z., & Noori, Trans.) (1st ed.). Ilām, Irān: Ilam University Press.
- Dādxāh Tehrāni, L. (2019). *Motāle-e-ye Jāme-e Šenāxti-ye Avāmel-e Mo'asser bar Bi Tafāvoti-ye Ejtema-i dar Beyn-e Dānešjuyān, Mowred-e Motāle-e: Dānešjuyān-e Dānešgah-e Āzād-e Šahr-e Tehrān* [Sociological study of factors affecting social apathy in students, case study: students of Tehran Islamic Azad University] (Unpublished MA thesis in Sociology). Tehrān Payām-e Nur, Parand Brach.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Danaeifard, H., & Eslami, A. (2011). *Kārbord-e esterātegi-ye Pažuheši-ye Nazariye-ye Dāde Bonyād dar Amal; Sāxt-e Nazariye-ye Bi Tafāvoti-ye Sāzmāni* [The use of research strategy of grounded theory in practice; building the theory of organizational apathy] (1st ed.). Tehrān, Irān: Emām Sādeq University Press.
- Delāvar, A. (2010). *Raveš Šenāsi-ye Keyfi* [Qualitative methodology]. *Scientific Journal of Strategy*, 18(1), 329-307.
- Durkheim, E., Brookfield, C., & Turner, B.S. (1983). *Professional ethics and civic morals* (1st ed.). Prager Publishers Inc.
- Farasatkah, M. (2016). *Raveš Tahqiq-e Keyfi dar Olum-e Ejtemā-i bā Ta'kid bar Nazariye-ye Barpāye* [Qualitative research method in social sciences with emphasis on grounded theory] (2nd ed.). Tehrān: Irān: Āgah.
- Feyzollahi, A., & Kamarbeigi, K. (2019). *Barresi-yo Tahlil-e Jāme-e Šenāxti-ye Āsibhā-ye Ejtemā-i-yo Farhangī dar Ostān-e Ilām (Tarhe Motāleāti)* [Sociological study and analysis of social and cultural harms in the province of Ilam (Research work)]. University of Ilām.
- Fleyk, U. (2003). *Darāmadi bar Pažuhešhā-ye Keyfi dar Olum-e Ensāni* [An introduction to qualitative research in humanities] (A. R. Jamshidiyan, S. A. Siyadat, R. A. Nowruzi, Trans.) (1st ed.). Qom, Irān: Samā Qalam.
- Fooladian, A. (2015). *Barresi-ye Rābete-ye Beyn-e Mizān-e Bigānegi-ye Ejtemā-i va Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar beyn-e Dānešjuyān-e Dānešgāh-e Āzād-e Eslāmi-ye Vāhed-e Mašhad* [Studying the relationship between social alienation and social apathy in students of Mashhad Azad Islamic University]. *Quarterly Journal of Sociology of Youth Studies*, 5(17), 125-144.
- Gar, T. G. (2009). *Čerā Ensānhā šureš Mikonand?* [Why men rebel?] (A. Morshedizade, Trans.) (3rd ed.). Tehrān, Irān: Strategic Studies Research Center.
- Ghaemi, F., & Balali, E., & Ghodsi, A. M. (2015). *Ertebāt-e Dindāri-yo Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar Šahr-e Hamedān* [The relationship between religiosity and social apathy in the city of Hamedan]. *Quarterly Journal of Police Cultural Studies*, 2(3), 99-116.
- Ghaffari, Gh., & Javadi Yegane, M. R. (2017). *Peymāyeš-e Melli Vazyiat-e Ejtemā-i, Farhangī, va Axlāqi-ye Jāme-e-ye Irān; Gozāreš-e Ostān-e Ilām* [The national survey of social, cultural, and ethical status in the Iranian society; report of Ilam province]. National Social Council with the cooperation of Tehran University. Tehrān, Irān: National Programs Office of Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Ghazi zade, H., & Kiyanpoor, M. (2015). *Barresi-ye Mizān-e Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar beyn-e Dānešjuyān (Mowred-e Motāle-e: Dānešgāh-e Esfahān)* [Studying social apathy in students (case study: the University of Isfahan)]. *Quarterly Journal of Strategic Researches of Social Issues*, 4(1), 59-78.
- Haas, M. (1992). *Polity and society: Philosophical underpinnings of social science paradigms*. Greenwood Publishing Group.

- Keefe, L. (2003). How to overcome organizational indifference. *Women in Bus.*, 55 (22), 27-29.
- Lipset, S. M. (1963). *Political Man the Social Bases of Politics*. NY: Anchor Books.
- Majidi, A. (2012). *Barresi-ye Avāmel-e Ejtemā-i-yo Farhangi-ye Mortabet bā Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar beyn-e Dānešjuyān-e Dānešgāh-e Kordestān va Dānešgāh-e Payām-e Nur-e Markaz-e Sanandaj dar Sāl-e 1390* [Studying the social and cultural factors of social apathy in students of Sanandaj University and Sanandaj Payam-e Nur University in 2011] (Unpublished MA thesis in Sociology). Tehran Payām-e Noor University, Faculty of Social and Economic Sciences.
- Malekshahi, M., & Kamarbeigi, K. (2017). *Barresi-ye Elal va Ab'ād-e šeklgiri-ye Nezā' va Dargirihā-ye beyn-e Fardī dar Ilām va Ta'sir-e ān bar Amniyyat-e Omumi (Tarh-e Motāle'āti)* [Studying the reasons and dimensions of interpersonal conflicts in Ilam and their effects on public security (a research project)]. Ilām, Irān: Ilām University.
- Manning, N. (2014). *The relational self and the political engagements of young adults*. *Journal of Sociology*, 50(4), 486-500.
- Marsh, D., & O'Toole, T., & Jonen, S. (2007). *Young people and politics in the UK: Apathy or Alienation?* (1st ed.). London: Palgrave Macmillan.
- Masoomi, H. (2016). *Bi Tafāvoti-yo Anvā-e Ān dar Irān* [Apathy and its types in Iran] (1st ed.). Bojnord, Irān: Āzinmehr.
- Merton, R. (1997). *Moškelāt-e Ejtemā-i-yo nazariyehā-ye Jāme-e Šenāsi* [Contemporary Social Problems] (N. Poolayi, Trans.) (1st ed.). Tehrān, Irān: Amir Kabir.
- Mirzapoori, J. (2016). *Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar Irān* [Social apathy in Iran] (1st ed.). Qom, Irān: Zamzam-e Hedāyat.
- Mohammadpoor, A. (2010). *Farāraveš* [Meta-method] (1st ed.). Tehrān, Irān: Jāme'e Šenāsān.
- Mohammadpour, A. (2011). *Raveš Tahqiq-e Keyfi zedde Raveš-e yek-o do* [Qualitative research method against methods 1 and 2] (1st ed.). Tehrān, Irān: Jāme-e Šenāsān.
- Mohseni Tabrizi, A. R. (2001). *Āsib Šenāsi-ye Ejtemā-i-ye Javānān: Barresi-ye Enzevāye Arzeshi (Bigānegi-ye Farhangi) va Mošārekat-e Farhangi dar Mohithā-ye Dānešjuyi-ye Kešvar* [Social pathology of the youth: studying value isolation (cultural alienation) and cultural participation in student environments of the country] (1st ed.). Tehrān, Irān: Institute for Higher Education Research and Planning.
- Mohseni Tabrizi, A. R., & Sedāqatifard, M. (2011). *Pažuheši darbāre-ye Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar Irān (mowred-e Pažuheš: Šahrvandān-e Tehrāni)* [A research about social apathy in Iran (case study: Tehran citizens)]. *Quarterly of Applied Sociology*, 22(43), 1-22.
- Moradi, A., & Saffariyan, M. (2019). *Barresi-ye Avāmel-e Ejtemā-i Mortabet bā Bi Tafāvoti: Mowred-e Motāle-e: Šahr-e Kermānšāh* [Studying the social factors related to apathy, case study: the city of Kermanshah]. *Quarterly of Economic and Development Sociology*, 8(1), 158-189.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Nabavi, A. H., Novah, A. R., & Amirshirzad, N. (2014). *Barresi-ye Avāmel-e Moasser bar Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i (Mowred-e Motāle-e: Šāhrvandān-e 18 Sāl be Bālā-ye Šahr-e Dezful* [Studying the factors affecting social apathy (case study: +18 citizens in the city of Dezful)]. *Journal of Sociology of Iran*, 15(3), 132-161.
- Olyanasab Sharbiyani, E. (2017). *Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i* [Social apathy] (1st ed.). Tabriz, Irān: Ons.
- Olyanasab Sharbiyani, S. E., & Mohseni Tabrizi, A. R. (2016). Pažuješi darbāre-ye Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar Irān (Mowred-e Pažuheš: Farhangiyān-e Mantaq-ye 1821 Ostān-e Āzərbāyjān-e Šarqi) [A study of social apathy in Iran (case study: teachers working in schools located in district 1821 in the province of East Azerbaijan)]. *3rd International Conference of Psychology and Educational Sciences, Law, and Social Sciences at the beginning of the 3rd Millennium*, with cooperation of the higher education institute of Allame Khuei, Širāz, Irān, Dānešgāh-e Zarfān- Vāhed-e Pažuheš-e Dāneš Pažuhān, Hamāyeš Āfarin.
- Rabington, E., & Weinberg, M. (2013). *Ruykardhā-ye Nazari-ye Haftgāne dar Barresi-ye Masāel-e Ejtemā-i* [The study of social problems: seven perspectives] (R. Sediq-e Sarvestāni, Trans., 7th ed.). Tehrān, Irān: Tehran University Press.
- Safaei, S., & Alani, T. (2019). *Barresi-ye Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar Komak be Digarān (Mowred-e Motāle-e: Šahr-e Hamedān)* [Studying social apathy in helping others (case study: the city of Hamedan)]. *4th International Conference of New Research in Iranian Educational Sciences and Psychology and Social Sciences*, Permanent Secretariat of Conference.
- Safarian, M., Adhami, A., & Moradi, A. (2020). Recognition of the Relationship between Individualism and Relative Deprivation with Apathy (Case Study of Kermanshah Youth). *Culture-Communication Studies*, 81, 255-287. doi: 10.22083/JCCS.2019.187991.2810
- Sedāqatifard, M. (2013). *Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i: Ma'nā kāvi, Bonyān-e Nazari va Sabab Šenāsi* [Social apathy: Semanalysis, theoretical foundation, and etiology] (2nd ed.). Isfāhān, Irān: Behtā Pažuheš.
- Shahb Samani, M. (2016). *Motāle-e-ye Tatbiqi-ye Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar Miyān-e Dānešjuyan-e Dānešgāhā-ye Esfahān-o Yazd bā Ta'kid bar Sarmāye-ye Ejtemā-i* [The comprartive study of social apathy in university students of Isfahan and Yazd with emphasis on social capital] (Unpublished MA thesis in Social Research). Yazd, Irān: Yazd University, Social and Humanities Campus.
- Simmel, G. (1993). *Kalānšahr va Hayāt-e Zehni* [Metropolises and Mental Life] (Y. Abāzari, Trans.). *Našriye name-ye Olum-e Ejtemā-i/Social Sciences Journal*, 3(6), 53-66.
- Sotude, H. (2013). *Āsib Šenāsi-ye Ejtemā-i (Jāme-e Šenāsi-ye Enherāfāt)* [Social pathology (sociology of deviance)]. Tehrān, Irān: Āvā-ye Noor.
- Talebpur, A., & Ayazi, S. A. N. (2019). *Ta'sir-e ziyārat-e Mašhad-o Rezā (Alayh-e Salām) bar Kāheš-e Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i-ye Dānešjuyān (Motāle-e-ye Mowredi: Dānešjuyān-e Dānešgāh-e Āyat-o lla Al-ozmā Borujerdi)* [Effect of visiting Mashhad-o-Reza on reducing social apathy in students (case study: students of Ayatullah Borujerdi University)]. *Razavi Culture*, 6(23), 43-72.

Zahirinia, M., Golābi, F., & Hedāyat Aburiq, R. (2015). *Šenāsāi-ye Avāmel-e Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i dar beyn-e Dānešjuyān-e Dānešgāh-e Mohaqqaq-e Ardabili* [Identifying the factors affecting social apathy in students of Mohaqqaq-e Ardabili University]. *Quarterly of Social-cultural Changes*, 12(45), 86-121.

Zāre'ivand, L. (2017). *Barresi-ye Mizān-e Bi Tafāvoti-ye Ejtemā-i va Avāmel-e Moasser bar Ān, Motale-e-ye Mowredi: Dānešjuyan-e Dānešgāh-e Hakim Sabzevāri* [Studying the degree of social apathy and the influential factors, case study: students of Hakim Sabzevari University] (Unpublished MA Thesis in Social Sciences Research). Hakim Sabzevari University, Faculty of Literature and Humanities.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Iranian Cultural Research

Abstract

ریشه‌ها و پیامدهای پدیده بی‌تفاوتی اجتماعی: مطالعه موردی شهروندان استان ایلام

علی فیض‌اللهی^۱، خلیل کمریگی^۲

دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۱؛ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۷

چکیده

بی‌تفاوتی، کنشی منفعلانه است که در آن، افراد از مشارکت فعال و انجام کنش‌های دگرخواهانه اجتناب کرده و در مورد مسائل جامعه، بی‌اعتنا می‌شوند. هدف از انجام این پژوهش، واکاوی پدیده بی‌تفاوتی اجتماعی در استان ایلام و یافتن زمینه‌ها و پیامدهای آن است. این مقاله به روش کیفی، مبتنی بر رهیافت نظریه زمینه‌ای، و با بهره‌مندی از راهبردهای نمونه‌گیری هدفمند (نمونه‌گیری نظری) انجام شده است. داده‌های موردنیاز، از طریق مصاحبه با ۲۸ نفر از صاحب‌نظران و متخصصان استان ایلام به‌دست آمده و با استفاده از روش کدگذاری استراوس و کوربین، در سه مرحله کدگذاری باز، محوری، و انتخابی، تجزیه و تحلیل شده است. برپایه یافته‌های پژوهش، غفلت از نقش شهروندان، نوع ساختار سیاسی، توقع‌های فزاینده، فردگرایی خودخواهانه، زوال وفاداری جمعی، بده‌بستان اجتماعی، نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی، و انباشتگی فقر و فلاکت، به‌عنوان شرایط علی، تبلی اجتماعی، ضعف در ابراز وجود، اقتصاددگی فرهنگ، شکاف قانونی، نارسایی نظام تربیتی، آسفتگی سنت، خویشاوندگرایی، کم‌کارایی تشکل‌های مدنی، و انزواگرایی، به‌عنوان شرایط زمینه‌ای، و سرانجام، ناکارآمدی دولت، هیستری اجتماعی، و کژکارکردی رسانه‌ها، به‌عنوان شرایط مداخله‌گر مشخص شده‌اند. برپایه یافته‌های پژوهش، «بی‌سازمانی اجتماعی»، به‌عنوان هسته اصلی پژوهش به‌دست آمد که حاصل شرایط علی، زمینه‌ای، و مداخله‌گر است.

کلیدواژه‌ها: بی‌تفاوتی، بی‌تفاوتی اجتماعی، نظریه زمینه‌ای، بی‌سازمانی اجتماعی

۱. استادیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران (نویسنده مسئول)

a.feizolah@ilam.ac.ir ✉

۲. پژوهشگر اجتماعی و فرهنگی، کارشناس راهبری سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ایلام، ایلام، ایران

تعالی و پیشرفت هر جامعه‌ای، نیازمند بهره‌مندی از روش‌ها و ابزارهایی است که از پشتوانه خرد و دانش روزآمد برخوردار باشد. هر جامعه‌ای در مسیر تعالی و توسعه، با موانع و آسیب‌هایی روبه‌رو می‌شود که برطرف کردن آن‌ها، نیازمند بهره‌مندی از شیوه‌های علمی است؛ براین اساس، برای توسعه و پیشرفت هر جامعه‌ای، لازم است که افراد آن جامعه با تعهد و مسئولیت به تکالیف و وظایف رسمی و غیررسمی خود عمل کنند تا مسیر توسعه و تعالی آن جامعه سریع‌تر هموار شود. رویارویی با مسائل و آسیب‌های گوناگون در مسیر توسعه، امری بدیهی است. جامعه‌ای که مراحل گذار خود را می‌پیماید، به‌طور طبیعی با موانع و مسائل گوناگون سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، و اقتصادی روبه‌رو می‌شود؛ بنابراین، شیوه رویارویی ما، مسیر حرکت جامعه را تعیین خواهد کرد. برداشتن و کاهش موانع و آسیب‌ها، نیازمند شناسایی و تحلیل علمی آن‌ها است و چنانچه مسائل و آسیب‌های جامعه به‌درستی شناخته شوند، با به‌کارگیری روش‌های علمی می‌توان آن‌ها را کاهش داد.

یکی از مهم‌ترین مسائلی که جوامع در مسیر رشد و توسعه با آن روبه‌رو می‌شوند، پدیده بی‌تفاوتی اجتماعی است. بی‌تفاوتی را حالتی دانسته‌اند که «فرد در آن، آگاهانه نسبت به مسائل محیطی، انسانی، و هیجانی حیات اجتماعی خود، دچار بی‌علاقگی و بی‌اعتنایی می‌شود» (صداقتی فرد، ۱۳۹۲، ۱۵). در وضعیت بی‌تفاوتی در جامعه، توده مردم، در فراگردهای اجتماعی، خود را در موضعی انفعالی قرار داده و علاقه چندانی به تأثیرگذاری بر رویدادها و تصمیم‌گیری‌ها نشان نمی‌دهند؛ بنابراین، در قالب واحدهای منفعل اجتماعی، فاقد اعتمادبه‌نفس و جهت‌گیری کلی جمع‌ی هستند (شهاب‌سامانی، ۱۳۹۵، ۲۴۸-۲۴۷).

نتایج پژوهش‌های فراوانی، بیانگر این است که جامعه ایران، با پدیده بی‌تفاوتی اجتماعی روبه‌رو است (صفاریان، ادهمی و مرادی، ۱۳۹۹؛ طالب‌پور و ایازی، ۱۳۹۸؛ صفایی و الانی، ۱۳۹۸؛ مرادی و صفاریان، ۱۳۹۸؛ علمدار، جوادی‌یگانه، و رحمانی، ۱۳۹۷؛ علیان‌سب شریبانی و محسنی تبریزی، ۱۳۹۵؛ عنبری و غلامیان، ۱۳۹۵؛ قائمی؛ بلالی، و قدسی، ۱۳۹۴؛ فولادیان، ۱۳۹۴؛ نبوی، نواح، و امیرشیرزاد، ۱۳۹۳؛ مجیدی،

۱۳۹۱؛ بریزی، ۱۳۹۳؛ محسنی تبریزی و صدراقتی فرد، ۱۳۹۰، و...). افزون بر نتایج پژوهش‌های انجام‌شده، وقوع رویدادهای پرشمار در زمان‌های گوناگون، نشان‌دهنده وجود این پدیده به‌عنوان مسئله‌ای اجتماعی در جامعه است.

نتایج برخی پیمایش‌های ملی و استانی نیز بیانگر وجود بی‌تفاوتی اجتماعی در استان ایلام است. بر پایه نتایج پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی، و اخلاقی جامعه ایران، تنها کمتر از یک‌سوم ساکنان استان ایلام به آینده خوش بین هستند و بر این نظرند که وضع بهتر خواهد شد. ۱۸ درصد از پاسخ‌گویان، بر این نظر بوده‌اند که برای مراقبت از فرزندان‌شان می‌توانند تا اندازه زیادی به کمک همسایگان امیدوار باشند. بیش از دوسوم پاسخ‌گویان گفته‌اند که در ماه گذشته، هیچ کمک ملی‌ای به هیچ سازمان یا مؤسسه خیریه‌ای نداشته‌اند. بیش از نیمی از پاسخ‌گویان گفته‌اند که در ماه گذشته، هیچ‌گونه کمک مالی‌ای به هیچ فرد غیرآشنایی نداشته‌اند. ۶۵ درصد، احساس مسئولیت کمی در برابر غیرهمشهریان خود داشته‌اند. ۷۸ درصد، به آن‌ها بی‌اعتماد بوده، ۸۲ درصد رفت‌وآمد کمی با غیرهمشهریان خود داشته، و ۶۲ درصد به غیرهمشهریان خود کمک یا یاری کمی کرده‌اند. ۹۲ درصد، عضو هیچ انجمن زیست‌محیطی و ۸۱ درصد عضو هیچ مؤسسه خیریه‌ای نبوده‌اند؛ ۹۰ درصد در هیچ انجمن علمی، هنری، و فرهنگی‌ای عضویت نداشته‌اند، ۹۲ درصد عضو هیچ اتحادیه و انجمن صنفی، و ۹۴ درصد، عضو هیچ سازمان مردم‌نهادی نبوده‌اند (غفاری و جواد‌یگانه، ۱۳۹۶، ۷۸-۳۸). همچنین، در پژوهش فیض‌الهی و کمریگی (۱۳۹۸)، بی‌تفاوتی اجتماعی، یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی استان معرفی شده است.

بنابراین و از آنجاکه «احساس تعلق فرد به کلیت جامعه و تعهد به سرنوشت جمعی، عامل مهمی در حفظ انسجام ملی و توسعه یک کشور است» (معصومی، ۱۳۹۵، ۱۰۰)، وجود بی‌تفاوتی اجتماعی و تداوم آن در کنش‌های سیاسی و افزایش تدریجی این احساس‌های منفعلانه، از یک سو می‌تواند بستر مناسبی را برای تمرکز بیشتر قدرت در عده‌ای خاص فراهم کند، و از سوی دیگر، این عده مورد نقد اجتماعی و سیاسی قرار نگرفته و این صاحبان قدرت، بیش از پیش منافع عام و مصالح مردمی را نادیده می‌گیرند (بشیریه، ۱۳۷۲، ۴۲). همچنین، وجود بی‌تفاوتی در دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های گوناگون، دستیابی به اهداف سازمانی

را با مشکل روبه‌رو می‌کند و کارایی و اثربخشی آن را کاهش می‌دهد. «روح بی‌تفاوتی در رفتار کارکنان، انگیزه کار و تلاش را از آنان می‌گیرد و با وجود کارکنان بی‌تفاوت، سازمان بی‌تفاوت شکل می‌گیرد (کفه، ۲۰۰۳؛ به نقل از: دانایی‌فرد و اسلامی، ۱۳۹۰).

بنابراین، هدف اصلی این مقاله، واکاوی پدیده بی‌تفاوتی اجتماعی در استان ایلام و یافتن زمینه‌ها و پیامدهای آن است. برای دستیابی به این هدف، نویسندگان در پی بررسی ادراک و تفسیر مشارکت‌کنندگان از بی‌تفاوتی اجتماعی بوده و می‌خواهند، عوامل علی، زمینه‌ها، و عوامل زمینه‌ساز گرایش به بی‌تفاوتی اجتماعی و همچنین، راهبردها و پیامدهای این مسئله را به روایت مشارکت‌کنندگان، بررسی و تحلیل کنند.

۱. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش‌های دانشگاهی درباره بی‌تفاوتی اجتماعی در ایران، به سال‌های آغازین دهه ۱۳۸۰ می‌رسد. از آن زمان تاکنون، پژوهش‌های پرشماری در این باره انجام و نتایج آن‌ها منتشر شده است. در مقاله حاضر، تنها به سوابق و نتایج برخی از این پژوهش‌ها که در دهه ۱۳۹۰ انجام شده و همچنین، پژوهش‌های خارجی انجام‌شده دو دهه اخیر اشاره شده است. مرور پژوهش‌های پیشین، بیانگر این است که پژوهش حاضر از چند نظر با آن‌ها متفاوت است:

۱. پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کیفی است که برپایه نظریه زمینه‌ای انجام شده است. این درحالی است که همه پژوهش‌هایی که چکیده برخی از آن‌ها در ادامه ارائه شده است، از سنت کمی‌گرایی پیروی کرده‌اند. همچنین، پژوهش حاضر - برخلاف پژوهش‌های پیشین که نوعی نظرسنجی نیز بوده‌اند- مسئله را برپایه نظر صاحب‌نظران و مشارکت‌کنندگان مرتبط بررسی، و زوایای مسئله را از نظر آن‌ها با دیدگاهی عمیق تحلیل کرده است. براین اساس، برخی از یافته‌های موضوع این مقاله - که در قالب عوامل و شرایط علی، زمینه‌ای، و مداخله‌گر و همچنین، پیامدهای راهبردها و تعاملات بی‌تفاوتی آمده است - در هیچ‌یک از پژوهش‌های پیشین داخلی و خارجی دیده نمی‌شود؛ برای نمونه در ادامه به برخی از این پژوهش‌ها اشاره شده است:

دادخواه تهرانی (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای با عنوان «عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد تهران» به این نتایج دست یافته است که بین بیگانگی اجتماعی، اثربخشی، تحلیل هزینه‌پاداش، احساس محرومیت نسبی، و میزان ادراک عدالت اجتماعی، با بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های آزاد شهر تهران، رابطه معناداری وجود دارد.

مرادی و صفاریان (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با بی‌تفاوتی: مورد مطالعه شهر کرمانشاه»، نتیجه گرفته‌اند که بین گرایش‌های دینی، فردگرایی، سلامت اجتماعی، نشاط اجتماعی، امید به آینده، وضعیت سنی، و میزان تحصیلات با بی‌تفاوتی اجتماعی شهروندان، رابطه معناداری وجود دارد.

علمدار، جوادی یگانه، و جبار رحمانی (۱۳۹۷) نیز در «فرایند خلق بی‌تفاوتی اجتماعی در بافت تعاملی ایرانیان» آورده‌اند که در نسبت با دو حوزه تقابل نمادین اصلی «برابری-نابرابری» و «صمیمیت-غریبگی» که در فرایند تعاملی ایرانیان وجود دارد، شش نوع موقعیت اجتماعی برای خلق بی‌تفاوتی اجتماعی قابل شناسایی هستند.

علیانسب شریبانی و محسنی تبریزی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بی‌تفاوتی اجتماعی»، این موضوع را در بین فرهنگیان آذربایجان شرقی بررسی کرده و به این نتیجه دست یافته‌اند که بین بیگانگی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، و رضایت اجتماعی، با بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

همچنین، عنبری و غلامیان (۱۳۹۵)، در «تبیین جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با بی‌تفاوتی اجتماعی»، نتیجه گرفته‌اند که میزان اعتماد عمومی، رضایت اجتماعی، حس بی‌هنجاری در جامعه، تقدیرگرایی، و احساس بی‌عدالتی، از عوامل مرتبط با این موضوع هستند.

فولادیان (۱۳۹۴) نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه بین میزان بیگانگی اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد»، به این نتیجه رسیده است که بین بیگانگی اجتماعی و ابعاد آن، مانند احساس بی‌قدرتی، احساس بی‌هنجاری، احساس بی‌معنایی، انزوای اجتماعی، تنفر از خود، و تنفر فرهنگی، با بی‌تفاوتی اجتماعی، رابطه معناداری وجود دارد.

قاضی زاده و کیان پور (۱۳۹۴) در پژوهش «میزان بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان» آورده اند که بین مسئولیت پذیری اجتماعی با بی تفاوتی اجتماعی و نیز سرمایه اجتماعی با بی تفاوتی اجتماعی، روابط معنادار و معکوسی برقرار است. بین متغیر هزینه پاداش و بی تفاوتی اجتماعی نیز ارتباط معنادار و مثبتی مشاهده شد.

ظهیری نیا، گلابی، و هدایت ابوریق (۱۳۹۴) «عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی» را بررسی کرده و به این نتیجه دست یافته اند که متغیرهای سن، گروه تحصیلی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، بیگانگی اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، محرومیت نسبی، تحلیل هزینه پاداش، و ادراک عدالت، با بی تفاوتی اجتماعی، رابطه آماری معناداری دارند.

نبوی، نواح، و امیرشیرزاد (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی؛ مورد مطالعه شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر دزفول»، که به روش کمی انجام شده است، به این نتیجه رسیده اند که متغیرهای پایگاه اجتماعی-اقتصادی، احساس از خود بیگانگی، احساس همدلی، احساس ناامنی، و سرمایه اجتماعی، با بی تفاوتی، همبستگی معناداری داشته اند.

یکی از پژوهش های مورد استناد درباره بی تفاوتی اجتماعی - که بر پایه سنت کمی گرایی انجام شده است - پژوهش محسنی تبریزی و صداقتی فرد (۱۳۹۰) است که در بین شهروندان تهرانی انجام شده و نتیجه گرفته اند که بی تفاوتی اجتماعی بر حسب متغیرهای قومیت، شغل، و تحصیلات متفاوت است. همچنین بین همه متغیرهای مستقل اصلی، یعنی بی هنجاری (آنومی)، اعتماد اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، رضایت اجتماعی، محرومیت نسبی، فردگرایی، تحلیل هزینه پاداش، و التزام مدنی، با بی تفاوتی اجتماعی، رابطه معناداری به دست آمده است.

احمد (۲۰۱۵) نیز در پژوهشی با عنوان «نقش پایگاه اقتصادی-اجتماعی و مشارکت سیاسی در ایجاد بی تفاوتی در بین جوانان» به این نتیجه دست یافته است که بین جنس، سن، تحصیلات، تحصیلات والدین، و مشارکت سیاسی با بی تفاوتی، رابطه معناداری وجود دارد.

مانینگ^۱ (۲۰۱۴) نیز با بررسی بی‌تفاوتی جوانان و عدم مشارکت آن‌ها در سیاست، آورده است که عوامل زمینه‌ساز بروز بی‌تفاوتی سیاسی عبارت‌اند از: گرایش متعصبانه به یک حزب سیاسی، نقش مهم دوستان و خانواده در پرورش و حفظ تعهدات سیاسی، و همچنین احساس ذهنی از خودبیگانگی، بی‌توجهی، بدبینی، و اثربخشی سیاسی کم.

آنتونیو و یانگ^۲ (۲۰۱۱) با بررسی تأثیر دورهٔ تصدی بر بی‌تفاوتی کارکنان، به این نتیجه رسیده‌اند که کارکنان دارای سابقهٔ کار ۱۶ سال یا بیشتر، بی‌تفاوتی کمتری داشته‌اند و یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل چندمتغیره در این پژوهش، نشان داده است که ویژگی‌های پاسخ‌دهنده، از جمله دوره تصدی و رستهٔ شغلی (کارکنان تعمیر و نگهداری، افسران، ...) پیش‌بینی‌کننده قوی‌تری از بی‌تفاوتی کارکنان نسبت به عوامل محیطی (استرس در محل کار، پشتیبانی سرپرست و...) مرتبط با زندان بودند (زارعی وند، ۱۳۹۶). بوون^۳ (۲۰۰۷) پس از بررسی رابطهٔ بین سرمایهٔ ساختاری و بی‌تفاوتی، به این نتیجه رسیده است که افزایش سرمایهٔ ارتباطی، یعنی افزایش اعتماد بین‌گروهی و ایجاد هویت مشترک در بین کارکنان سبب می‌شود که آن‌ها در کسب اهداف سازمانی موفق‌تر عمل کرده و به سازمان خود، وفادار و متعهد باشند (سقرچی و همکاران، ۱۳۹۶).

ولکاک و نارایان^۴ (۲۰۰۰) نیز با واکاوی ارتباط بین ابعاد سرمایه اجتماعی و بی‌تفاوتی، نتیجه گرفته‌اند که سرمایهٔ اجتماعی ضعیف در ابعاد ساختاری، رابطه‌ای، و شناختی می‌تواند بی‌تفاوتی یا دودلی را به وجود آورد (زارعی وند، ۱۳۹۶).

۲. چارچوب نظری پژوهش

از اندیشه‌ها و نظریه‌های نظریه‌پردازان کلاسیک، نمی‌توان اصطلاح «بی‌تفاوتی اجتماعی» را استخراج کرد و تنها شاید از طریق مفهوم «بیگانگی» بتوانیم به بی‌تفاوتی برسیم. اما نظریه‌پردازان معاصر در قالب نظریه‌هایی کم‌وبیش تجربی‌تر (نسبت به نظریه‌های

1. Manning, N

2. Antonio&Yang

3. Boan

4. Woolcock& Narayan

کلاسیک) سعی کرده‌اند بی‌تفاوتی در جامعه را سنجیده و عوامل مؤثر در بروز آن را شناسایی کنند (صداقتی فرد، ۱۳۹۲، ۳۷).

امیل دورکیم^۱ فرانسوی، یکی از مهم‌ترین و برجسته‌ترین جامعه‌شناسانی است که دلایل بروز رفتار بی‌تفاوتی را بررسی کرده است. به نظر دورکیم، ویژگی‌های زندگی مدرن همچون تراکم جمعیت، تقسیم کار، از بین رفتن هویت‌های محلی، و همچنین تضادهای فرهنگی، می‌تواند سبب ایجاد وضعیتی شود که در آن، جامعه مدرن شده به‌سوی فردگرایی شدید و درگیری با پیامدهایی چون بی‌تفاوتی، افسردگی، خودکشی، و... حرکت کند (دورکیم، بروکفیلد، و ترنر، ۱۹۸۳، ۲۲). الگوی نظری دورکیم را می‌توان به‌شکل زیر ترسیم کرد:

صنعتی شدن شتابان ← پدیدآیی وضعیت آنومیک ← بی‌تفاوتی یکی از نشانه‌های وضعیت آنومیک

شکل ۱. الگوی نظری دورکیم

زیمل^۲، بر این نظر است که زندگی در شهرهای بزرگ (مادرشهرها)، موجب فردگرایی، تقسیم کار، تخصص و غلبه روح عینی بر روح ذهنی می‌شود و انسان را به‌سوی ازخودبیگانگی سوق می‌دهد. به نظر او، ازخودبیگانگی، عامل اصلی سرگردانی انسان در جوامع جدید است (ستوده، ۱۳۹۲، ۲۴۳).

همچنین، فردیناند تونیس^۳ در بررسی‌های اجتماعی خود، از دو اصطلاح «گماین شافت^۴» و «گزلشافت^۵» استفاده کرده است. به نظر تونیس، در گماین شافت، روابط، برپایه پیوندهای عاطفی و خونی شکل گرفته و اصل بنیادین آن، گرایش افراد به درگیری، به‌معنای تعاون اجتماعی بدون محاسبه هزینه و فایده است، اما در گزلشافت، روابط برپایه منطق، عقل محاسبه‌گر، و تحلیل هزینه-فایده محور بنا شده است. همچنان‌که گفته شد، ویژگی جوامع نو، کنش عقلایی، معطوف به هدف و نیز بهینه‌جو است که مانع درگیری‌های بی‌فایده شهروندان می‌شود؛ ازاین‌رو، افراد در جامعه نوین، به‌گونه‌ای خودکار بی‌تفاوت بار می‌آیند.

1. Émile Durkheim
2. Georg Simmel
3. Ferdinand Tonnies
4. Gemeinschaft
5. Gesellschaft

افزون بر جست‌وجوی ردپای مسئله بی‌تفاوتی اجتماعی در بین اندیشه‌ها و نظریه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک، می‌توان عوامل و شرایط مرتبط با بی‌تفاوتی از نظر اندیشمندان معاصر را نیز واکاوی کرد. یکی از این مفاهیم مرتبط با بی‌تفاوتی، احساس محرومیت نسبی است. یافته‌های پژوهش‌های انجام‌شده در این باره نشان می‌دهد، در حالی که احساس محرومیت در سطح فردی، سبب گسترش اضطراب، آشفتگی، بیگانگی، و انزوای فرد در اجتماع می‌شود، این احساس محرومیت در سطح گروهی، موجب کاهش مشارکت بهنجار و گسترش خشونت سیاسی در قالب آشوب، کشمکش داخلی، و... می‌شود (تریپاسی و شریواستاوا، ۱۹۸۱، ۳۱۸-۳۱۳، به نقل از: امیرشیرزاد، ۱۳۹۳، ۵۶).

سیمن^۱ نیز بی‌تفاوتی اجتماعی را در قالب احساس طردشدگی یا رد شدن از طرف اجتماع تعریف می‌کند. «احساس بی‌تفاوتی و انزوای اجتماعی، واقعیتی فکری است که در آن، فرد عدم تعلق و وابستگی و انفعال تام خود را با ارزش‌های مرسوم جامعه احساس می‌کند. در این حالت، فرد همچنین، دارای اعتقاد و باور نازلی درباره سازوکار ارزش‌گذاری و نظام پاداش اجتماعی است و خود را با آنچه از نظر جامعه معتبر و ارزشمند است، هم‌عقیده و هم‌سو نمی‌بیند» (محسنی تیریزی، ۱۳۸۱، ۱۴۶-۱۴۵). به نظر می‌رسد، انسانی که این احساس‌ها را در خود داشته باشد، تمایلی به مشارکت اجتماعی، پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی، و فعالیت‌های دگرخواهانه نخواهد داشت.

ساثول^۲ (۲۰۰۳) بر این نظر است که هراندازه افراد جامعه، سطح بالاتری از احساس عدم اثربخشی در فرایندهای اجتماعی-سیاسی را تجربه کنند، احتمال بیشتری وجود دارد که دچار بی‌تفاوتی اجتماعی و بیگانگی شوند (صدراقتی فرد، ۱۳۹۲، ۷۷). در نوشته‌های لیپست^۳ (۱۹۶۳) نیز به این‌گونه نارضایتی سیاسی که موجب بی‌تفاوتی می‌شود، اشاره شده است. او می‌گوید: «هرگاه بخش گسترده‌ای از مردم، دچار نارضایتی ناشی از ناکامی سیاسی در رفع مسائل اجتماعی شوند، جامعه با مسائلی مانند بی‌تفاوتی، بی‌علاقگی، و ناآگاهی روبه‌رو خواهد شد (لیپست، ۱۹۶۳، ۲۲۶). یکی دیگر از مفاهیم مرتبط با بی‌تفاوتی در آرای

1. Melvin Seeman
2. Priscilla Lewis Southwell
3. Seymour Martin Lipset

اندیشمندان علوم اجتماعی، «فردگرایی»^۱ است. فردگرایی انسان معاصر، سبب شده است که ذهن محاسبه‌گر او، هزینه‌فایده‌ورود به احزاب و تشکل‌های سیاسی و مدنی را ارزیابی کرده و از ورود به این تشکل‌ها، پرهیز کند؛ بنابراین، بی‌تفاوتی اجتماعی را می‌توان با توسل به نظریه‌های دورکیم، مرتن، وبر، بلاو، هابرماس، میلز، آرنه، و گیدنز^۲، از پیامدهای فردگرایی منفی در جوامع در حال‌گذار و جوامع مدرن دانست.

۳. روش پژوهش

روش به‌کاررفته در پژوهش حاضر، کیفی و از نوع نظریه‌مبنایی^۳ است. به‌لحاظ پارادایمی، تحقیق کیفی مبتنی بر پارادایم تفسیرگرایی-برساخت‌گرایی اجتماعی است. به‌طور معمول، پژوهش کیفی به هر نوع پژوهشی گفته می‌شود که یافته‌های آن، از طریق فرایندهای آماری و با مقاصد مربوط به کمی‌سازی به‌دست نیامده باشد (استراوس و کوربین^۴، ۱۹۹۸، به‌نقل از: محمدپور، ۱۳۹۰، ۹۳). پژوهشگران کیفی، پژوهش را در شرایط طبیعی انجام می‌دهند. آن‌ها چیزی را دست‌کاری نمی‌کنند و هیچ‌گونه دخالتی در شرایط ایجاد نمی‌نمایند (دلاور، ۱۳۸۹، ۳۱۰). افزون‌براین، پژوهشگران کیفی بر تفسیر کلی تأکید می‌کنند. از دید آن‌ها، حقایق و ارزش‌ها، به‌گونه‌ای تفکیک‌ناپذیر درهم آمیخته‌اند (دلاور، ۱۳۸۹، ۳۱۵).

در پژوهش حاضر، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند^۵ و از نوع نمونه‌گیری نظری استفاده شده است. مهم‌ترین ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش - از نوع نظریه‌زمینه‌ای - روش مصاحبه است. روش مصاحبه، دارای انواع گوناگونی از جمله مصاحبه شفاهی یا حضوری، مصاحبه غیرحضوری (به شکل‌های گوناگون مکاتبه‌ای، تلفنی، و...) و اخیراً نیز، مصاحبه الکترونیکی است. با توجه به گسترش کروناویروس و محدودیت‌های ناشی از گفت‌وگوی رودررو، گروه پژوهش، تصمیم به انجام مصاحبه‌ها به‌صورت الکترونیکی گرفت. این مصاحبه به دو شکل هم‌زمان و غیرهم‌زمان انجام شد. در روش هم‌زمان، پژوهشگر از تلفن

1. individualism
2. Jürgen Habermas, Charles Wright Mills, Hannah Arendt and Anthony Giddens
3. Grounded Theory
4. Strauss & Corbin
5. purposive sampling

یا چت در شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده کرد و نظرات مشارکت‌کنندگان را دریافت، و پس از پیاده‌سازی و در راستای اعتبارپذیری داده‌ها، برای مصاحبه‌شوندگان ارسال کرد تا در صورت تأیید آن‌ها، تجزیه و تحلیل شود.

افزون بر روش هم‌زمان، پژوهشگران برای دریافت نظرهای مشارکت‌کنندگان درباره بی‌تفاوتی اجتماعی، از روش غیرهم‌زمان نیز استفاده کرده‌اند. در این روش، پرسش‌نامه‌های نیمه‌ساختاریافته‌ای در زمان‌های مختلف از طریق ایمیل یا شبکه‌های اجتماعی مجازی برای مشارکت‌کنندگان فرستاده شد تا مصاحبه‌شوندگان بتوانند در زمان تعیین شده به پرسش‌ها پاسخ دهند. پژوهشگران، پس از دریافت پاسخ‌ها، آن‌ها را مطالعه و پس از برطرف کردن ابهام‌هایشان، پرسش‌های جدیدی را دوباره برای مشارکت‌کنندگان می‌فرستادند و سرانجام، پاسخ‌های نهایی را به مشارکت‌کننده بازمی‌گرداندند تا در صورت تأیید نهایی، تحلیل و کدگذاری شوند.

در روش زمینه‌ای، نتیجه تحلیل داده‌ها که با کدگذاری باز آغاز می‌شود ایجاد طبقاتی از مفاهیم است که پس از این مرحله، اساس کدگذاری محوری قرار می‌گیرد. در مرحله کدگذاری محوری، پژوهشگر به داده‌ها برمی‌گردد و طبقاتی را حول پدیده محوری ایجاد می‌کند. استراوس و کوربین از مرحله سوم، یعنی کدگذاری گزینشی، به عنوان گام نهایی نام برده‌اند. در این مرحله، پژوهشگر برپایه الگوی پارادایمی شکل گرفته در مرحله پیشین، گزاره‌ها یا فرضیه‌هایی را ارائه می‌دهد که سرانجام، طبقات الگو را به یکدیگر مرتبط می‌کنند (کرسول^۱، ۱۳۹۲، ۸۸-۸۷).

بنابراین، با در نظر گرفتن چنین فرایندی، همه مصاحبه‌های پیاده‌شده در دو مرحله، کدبندی شده‌اند. این کدبندی موجب کاهش تعداد مفاهیم شد و سرانجام، به مقوله‌هایی رسیدند و به کمک مقوله‌ها، مقوله هسته‌ای به دست آمد. در پایان کار نیز یک الگوی مفهومی ارائه شد و دلایل و پیامدهای بی‌تفاوتی اجتماعی به کمک این الگو، مشخص و تحلیل شدند.

برخلاف روش‌های کمی که ملاک ارزیابی در آن‌ها، بررسی اعتبار^۱ و پایایی^۲ است، در روش کیفی از ملاک‌های اعتمادپذیری^۳، باورپذیری^۴، اطمینان‌پذیری^۵، انتقال‌پذیری^۶، و تصدیق‌پذیری^۷ استفاده می‌شود (فلیک^۸، ۱۳۸۳، ۴۲۰).

در این مقاله سعی شده است، پیش‌زمینه‌های پژوهشگر از میدان، از داده‌ها دور شود و واقعیت به مثابه واقعیت میدان در نظر گرفته شود. همچنین، برای رسیدن به درستی تأیید داده‌ها سعی شد ابتدا با کسب رضایت مشارکت‌کنندگان در مصاحبه، دیدگاه‌های واقعی و تفسیری آنان از موضوع گرفته و بازسازی شود، و سپس، مراحل کدبندی و اطلاق کد به مفاهیم با وسواس بیشتری و با مشورت استادان و صاحب‌نظران این حوزه، انجام شد.

بنابر بر معیارهای موردنظر گوبا و لینکن^۹، در این پژوهش، تعامل نزدیک و گسترده با افراد مختلف، مدنظر بوده است. مشارکت‌کنندگان، گروه پژوهشگران را از پیش شناخته و در برخی از پژوهش‌های پیشین، از نظرات آن‌ها بهره‌مند شده بودند و همین امر سبب شد که مشارکت‌کنندگان با آرامش و اعتماد بیشتری با آن‌ها همکاری کنند. با توجه به این امر و برپایه معیار باورپذیری، دقت در اجرای فنون کار میدانی که در اینجا مصاحبه‌های عمیق بود، سبب شد که مصاحبه‌شوندگان با مصاحبه‌کنندگان احساس راحتی نسبی داشته باشند. همچنین، با توجه به شیوع ویروس کرونا، پژوهشگران، برخی از مصاحبه‌ها را که به صورت نیمه‌ساختار یافته انجام داده بودند و متن مکتوب آن‌ها را در اختیار داشتند، بازنگرداندند؛ تنها در مواردی که متن، ابهام داشت، با مشارکت‌کننده تماس گرفته می‌شد تا ابهام موجود برطرف شود. البته در راستای «تکنیک ممیزی»، که برای اعتمادپذیری پژوهش‌های کیفی از آن استفاده می‌شود، در طول پژوهش از دیدگاه‌های متخصصان، صاحب‌نظران، و پژوهشگرانی که سابقه انجام پژوهش با روش زمینه‌ای داشتند، برای

1. validity
2. reliability
3. trustworthiness
4. credibility
5. dependability
6. transferability
7. conformability
8. Uwe Flick
9. Guba & Lincoln

مقوله‌بندی مفاهیم استفاده شد. افزون‌براین، در چارچوب تکنیک «زاویه‌بندی نظری دنزین»^۱، از نظریه‌ها و رویکردهای نظری مرتبط با موضوع در زمان تنظیم نظام مقوله‌ها و نیز تحلیل و تفسیر نتایج استفاده شد.

در روش کیفی، نمونه‌گیری، به‌معنای رایج آن در روش کمی، وجود ندارد، بلکه پژوهشگر، از مورد و مواردی که بتواند به تکمیل پرسش و نظریه‌اش کمک کنند، استفاده می‌کند. در این روش، از نمونه‌گیری هدفمند و راهبرد نمونه‌گیری نظری استفاده شد. از نمونه‌گیری هدفمند، برای گزینش افراد مورد‌مصاحبه و از نمونه‌گیری نظری، برای تشخیص تعداد افراد، تعیین محل داده‌های موردنیاز، و یافتن مسیر پژوهش استفاده شد. در نمونه‌گیری کیفی، تعداد افراد نمونه را با معیار اشباع نظری تعیین می‌کنند.

در این پژوهش، با توجه به مسئله موردپژوهش (بی‌تفاوتی اجتماعی)، فهرستی از افراد، از بین صاحب‌نظران اجتماعی، روزنامه‌نگاران و اهالی رسانه، مدیران خیریه‌ها و مؤسسه‌های غیردولتی، روحانیون و طلاب حوزه علمیه، افراد فعال عضو احزاب و انجمن‌های سیاسی، کارشناسان مشارکت و اجتماعی شاغل در دستگاه‌های اجرایی، معتمدان محلی، و... تهیه شد و پژوهشگران، کارگردآوری داده‌ها را به‌صورت الکترونیکی آغاز کردند و پس از ۲۸ مصاحبه، به اشباع نظری دست یافتند و فرایند کدگذاری به‌پایان رسید.

جدول ۱. سنخ‌شناسی چارچوب نمونه اطلاع‌رسانان و مشارکت‌کنندگان^۲

کد اختصاری	گروه مشارکت‌کننده
IN-P	صاحب‌نظران دانشگاهی
IN-C	روحانیون و طلاب حوزه علمیه
IN-J	روزنامه‌نگاران و اهالی رسانه
IN-MC	مدیران خیریه‌ها و مؤسسه‌های غیردولتی
IN-PP	فعالان احزاب و انجمن‌های سیاسی
IN-E	کارشناسان مشارکت و اجتماعی شاغل در دستگاه‌های اجرایی
IN-LR	متفندان و معتمدان محلی

1. Denzin Theoretical Triangulation

۲. الگوی این سنخ‌شناسی از کتاب مقصود فراستخواه (۱۳۹۵). روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر نظریه برپایه: گراند تئوری GTM (چاپ دوم). تهران: نشر آگاه برگرفته شده است.

جدول ۲. مشخصات کلی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

کد مشارکت‌کننده	مشخصات مشارکت‌کننده
IN-P- 01	صاحب‌نظر دانشگاهی، مرد، دکترای جامعه‌شناسی، مدرس رسمی
IN-P- 02	صاحب‌نظر دانشگاهی، مرد، دکترای تاریخ، مدرس رسمی
IN-J- 03	روزنامه‌نگار، زن، کارشناسی ارتباطات، شاغل در خبرگزاری
IN-E- 04	کارشناس مشارکت، مرد، دانشجوی دکترای روانشناسی، شاغل در دستگاه‌های اجرایی
IN-J- 05	روزنامه‌نگار، مرد، کارشناس ارشد حقوق، مدیر سایت و کارشناس روابط عمومی
IN-P- 06	صاحب‌نظر تخصصی، زن، کارشناس ارشد فلسفه، دبیر آموزش و پرورش
IN-C- 07	روحانی، مرد، سطح سه حوزوی و دکترای فقه و مبانی، مدرس حوزه علمیه
IN-PP- 08	فعال سیاسی، مرد، دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی، بازنشسته
IN-PP- 09	فعال سیاسی، مرد، دکترای علوم سیاسی، عضو هیئت علمی
IN-MC- 010	مدیر ثمن، مرد، کارشناس ارشد علوم تربیتی، مشاور
IN-C- 011	روحانی، مرد، سطح سه فقه و اصول، مدرس حوزه علمیه
IN-E- 012	کارشناس مشارکت، مرد، دانشجوی دکترای ادبیات، شاغل در دستگاه اجرایی
IN-MC- 013	مدیر ثمن، مرد، لیسانس علوم اجتماعی، معتمد محلی و شاغل در شورای حل اختلاف
IN-P- 014	صاحب‌نظر دانشگاهی، مرد، دکترای جامعه‌شناسی، عضو هیئت علمی
IN-P- 015	صاحب‌نظر تخصصی، مرد، دانشجوی دکترای علوم تربیتی، مشاور و دبیر آموزش و پرورش
IN-J- 016	روزنامه‌نگار، مرد، دیپلم علوم انسانی، سردبیر نشریه
IN-MC 017	مدیر ثمن، زن، کارشناسی مددکاری اجتماعی، مدیر مؤسسه امور خیریه، بازنشسته
IN- C-018	روحانی، مرد، دکترای فقه و اصول تطبیقی، مدرس حوزه و دانشگاه، مدیر سازمانی
IN-P- 019	صاحب‌نظر تخصصی، مرد، کارشناس ارشد ادبیات عرب، مدرس دانشگاه
IN- E- 020	کارشناس اجتماعی، مرد، کارشناس ارشد علوم تربیتی، شاغل در دستگاه اجرایی
IN- LR-021	معتمد محلی، مرد، کارشناس علوم اجتماعی، بازنشسته
IN- J- 022	معتمد محلی، مرد، کارشناس ارشد علوم تربیتی، شاغل در بخش دولتی و مدیر امور خیریه
IN- MC- 023	روزنامه‌نگار و کارشناس اجتماعی، مرد، کارشناس ارشد، روزنامه‌نگار، و شاغل در بخش دولتی
IN- LR- 024	معتمد محلی، مرد، لیسانس ادبیات، شاغل در بخش غیردولتی
IN- E- 025	کارشناس اجتماعی، زن، کارشناس ارشد، شاغل در بخش دولتی
IN- P- 026	صاحب‌نظر دانشگاهی، مرد، دکترای روانشناسی، عضو هیئت علمی
IN- P- 027	صاحب‌نظر دانشگاهی، مرد، دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی، مدرس دانشگاه و بازنشسته
IN- C- 028	روحانی، مرد، سطح دو فقه و اصول، مدرس حوزه و روحانی جهادی

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۶۴

دوره ۱۴، شماره ۳

پاییز ۱۴۰۰

پیاپی ۵۵

۴. یافته‌های پژوهش

در ادامه پژوهش، پس از استخراج متون مصاحبه با ۲۸ نفر از مشارکت‌کنندگان و تجربه‌ها و تأملات شخصی پژوهشگران، تعداد ۲۳۶ گزاره استخراج، و براساس فرایند کدگذاری باز، از بطن این گزاره‌ها، ۲۰۹ مفهوم استخراج شد. آن‌گاه، براساس کدگذاری محوری، مفاهیمی که موضوعیت یکسان و مشابهی داشتند، با عنوان مقوله فرعی به‌گونه‌ای جداگانه تقسیم‌بندی شدند. در این مرحله، تعداد ۷۳ مقوله فرعی استخراج شد. سپس، مضمون‌های مشابه در مقوله‌های فرعی، در چندین مقوله اصلی که نسبت به مقوله‌های فرعی، سطح انتزاع بالاتری داشتند، ادغام شد. در این مرحله نیز تعداد ۳۲ مقوله اصلی به‌دست آمد. سرانجام، در مرحله کدگذاری انتخابی، همه مقوله‌های اصلی در قالب مقوله هسته - که همچون چتری، تمام مفاهیم و تعبیرهای مقوله‌های اصلی و مقوله‌های دیگر را پوشش می‌داد- در یک اصطلاح کاملاً انتزاعی و با زبان علمی بیان شد.

گفتنی است، پس از مرحله کدگذاری انتخابی، برای پیوند مفاهیم و مقوله‌ها از یک الگوی پارادایمی استفاده شد که در بردارنده شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها، و پیامدها است. در جدول شماره (۳)، تعداد مفاهیم و مقوله‌های فرعی و اصلی، برپایه نوع مقوله‌ها، ارائه شده است.

جدول ۳. جدول تعداد مفاهیم، مقوله‌های فرعی و اصلی

نوع مقوله	مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
شرایط علی	۴۷	۱۸	۸
شرایط زمینه‌ای	۶۲	۲۱	۱۰
شرایط مداخله‌گر	۲۴	۷	۳
راهبرد	۱۸	۹	۴
پیامد	۵۸	۱۸	۷
جمع	۲۰۹	۷۳	۳۲

در مرحله کدگذاری محوری و در راستای شناسایی شرایط علی، تعداد ۸ مقوله اصلی به‌عنوان شرایط علی یا سبب‌ساز شناسایی شده‌اند. این شرایط عبارت‌اند از: غفلت از نقش شهروندان، نوع ساختار سیاسی، توقع‌های فزاینده، فردگرایی خودخواهانه، زوال وفاداری جمعی، اختلال رابطه‌ای، نابرابری‌های اقتصادی-اجتماعی و انباشتگی فقر و فلاکت.

یکی از عوامل سبب‌ساز بی‌تفاوتی اجتماعی، غفلت از نقش مؤثر شهروندان در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مشارکت در فرایندهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی است. نادیده انگاشتن و عدم بازیگری مؤثر طبقه پایین جامعه در حکمروایی، سبب بی‌خیالی، مسئولیت‌گریزی، و سطح پایین آگاهی و دانش آن‌ها خواهد شد. مشارکت‌کنندگان بر این نظرند که نادیده انگاشتن و به‌حساب نیاوردن مردم، سبب بی‌تفاوتی افراد می‌شود.

«زمانی که دولت‌ها، نقش سازنده ملت را نادیده می‌گیرند، مردم نیز راه بی‌تفاوتی را در پیش می‌گیرند» (IN-P-01-02).

«دولت، در تمام سال‌ها، در قبال مردم و مشکلات آن‌ها بی‌تفاوت بوده است. هر روز آسیب‌های اجتماعی و روانی افزایش می‌یابد، اما آن‌ها را نمی‌بینند. احساس می‌کنم، دولت‌ها در ایران کار خود را می‌کنند و کاری به مردم و مشکلات آن‌ها ندارند» (IN-MC-06-017). بنابراین، زمانی که نقش سازنده مردم نادیده گرفته شود و طبقات پایین جامعه، همچنان نتوانند در فرایندهای مختلف جامعه نقش مفیدی ایفا کنند، بی‌تفاوتی اجتماعی به‌وجود خواهد آمد.

یکی دیگر از مهم‌ترین عوامل سبب‌ساز بی‌تفاوتی اجتماعی — که مورد تأکید بسیاری از مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر بود — به نوع ساختار سیاسی حاکم بر هر کشور مربوط می‌شود. مشارکت‌کنندگان بر این نظر بودند که بی‌تفاوتی اجتماعی و سیاسی، به‌عنوان یک مسئله، یکی از مؤلفه‌های نظام‌های سیاسی غیردموکراتیک است. بی‌تفاوتی اجتماعی، در کشورهایی که پیشینه طولانی خودکامگی را با خود دارند، بیشتر دیده می‌شود.

«سابقه تاریخی ساختار استبدادی سیاسی خودکامگی، به‌ویژه وقتی نیروهای سیاسی به قانون احترام نگذارند، باعث قانون‌گریزی و هنجارشکنی سایر افراد و طبقات می‌شود» (IN-P-02-07).

همچنین، در جوامعی که خرده‌نظام سیاست بر همه شئون و خرده‌نظام‌های دیگر تسلط پیدا کرده و از سیاست‌زدگی یا آنومی سیاسی رنج می‌برد، بی‌تفاوتی سیاسی و اجتماعی بیشتر پدیدار می‌شود.

«در جوامعی که سیاست و سیاستمداران بر تمامی شئون زندگی طبقات متوسط و پایین تر سیطره پیدا کرده‌اند، سیاستمداران دوست ندارند شهروندان مطالبه‌گر باشند، آن‌ها بیشتر به دنبال پیرو هستند؛ بنابراین، تنها در زمان و در برابر وقایعی احساس مسئولیت می‌کنند که سیاستمداران بخواهند و در سایر مواقع و در برابر سایر رویدادها، بی‌تفاوت می‌باشند» (IN-P-06-03).

«وجود مسئولان، مدیران، و در کل، دولتمردان بی‌تفاوت در ساختار سیاسی، منجر به بی‌تفاوتی می‌شود. بی‌توجهی مسئولان به نیازهای مردم، بی‌مهری مسئولان با شهروندان از شاخصه‌های دولتمرد بی‌تفاوت است؛ به عنوان مثال، وقتی حکومت، وظایف خود را در خصوص کروناویروس انجام نمی‌دهد و مردم می‌شنوند که در کشورهای دیگر، دولت‌ها امکانات و... در اختیار مردم قرار می‌دهند، اما در اینجا این کارها را انجام نمی‌دهند، آن‌ها هم بی‌تفاوت می‌شوند» (IN-J-03-02).

«امروز بیشتر مسئولین خبر ندارند، کی داره، کی نداره، کی سیره، کی گرسنه؟» (IN-C-011-02). بنابراین، ساختارهای سیاسی غیردموکراتیک با ویژگی‌هایی چون خودکامگی، بی‌اعتمادی نهادی، و دولتمردان بی‌تفاوت، آفریننده بی‌تفاوتی خواهند بود.

بر پایه نظریه گار، هرچه فاصله بین انتظارات ارزشی (توقعات) و توانایی‌های ارزشی (امکانات) بیشتر باشد، احساس محرومیت و بی‌عدالتی نسبی بیشتر می‌شود (گار، ۱۳۸۸). «یکی از دلایلی که افرادی نمی‌خواهند در مؤسسات خیریه و امثال آن شرکت کنند، انتظارات و توقعات زیاد برخی شهروندان از آن‌ها است. عده‌ای از شهروندان تصور می‌کنند که وظیفه قانونی این افراد، رفع تمام مشکلات آن‌ها است. همین داشتن انتظار و توقعات زیاد از این افراد، سبب عدم مشارکت آن‌ها می‌شود» (IN-MC-013-10). این توقعات فزاینده، در نظام سیاسی و مدیریتی نیز بی‌تفاوتی ایجاد خواهد کرد. «وقتی فردی مدیر می‌شود و می‌خواهد خدمتی کند، اقوام و فامیل و تمام شهروندان انتظار دارند این فرد، تمام مشکلات جامعه را حل کند. در این حالت، فرد، مدیریت و مسئولیتی را به عهده نمی‌گیرد تا از عواقب آن هم در امان باشد» (IN-MC-013-11).

مشارکت‌کنندگان، از فردگرایی خودخواهانه به‌عنوان یکی از عوامل زمینه‌ساز بی‌تفاوتی اجتماعی یاد کرده‌اند. این خودمحوری هم به‌شکل ترجیح دادن منافع فردی و هم در قالب افراطی منفعت‌گرایی شخصی نمایان می‌شود.

«هر مسئله‌ای که رخ می‌دهد، افراد، تنها زمانی احساس مسئولیت می‌کنند که منافع فردی، شخصی، و بعضاً خانوادگی یا قبیله‌ای آن‌ها تأمین می‌شود و اگر پای منفعت شخصی در میان نباشد، در آن مسئله مشارکت نمی‌کنند» (IN- LR- 024-01).

این منفعت‌گرایی، گاهی به‌شکل افراطی بروز می‌کند. به این معنا که تصور یا تفکر خودخواهانه، منفعت‌طلبانه، و مال‌اندیشانه با هدف به‌حداکثرسانی سود شخصی است.

«در حوزه اقتصادی، بیشتر افراد به جیب خود فکر می‌کنند، تا جیب خود و مردم. گاهی حتی می‌دانند که این فعالیت به اقتصاد مملکت ضربه می‌زند، اما چون منفعت شخصی دارد، آن را انجام می‌دهند. در سوداگری معاملات ملکی، خودرو، و...» (IN- P- 026-01).

بنابراین، هرچند فردگرایی، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های جامعه مدرن و برآمده از تغییرات ارزشی و فرهنگی دنیای مدرن است، اما شکل افراطی و منفی آن که پدیدآورنده بی‌تفاوتی است — به‌تعبیر دورکیم — محصول گسیختگی پیوند فرد و اجتماع است.

وفاداری به ارزش‌ها و هنجارهای جامعه، یکی از مهم‌ترین بایسته‌های یک جامعه سالم است. آلموند و وربا^۱، در بررسی تطبیق فرهنگ و ساختار سیاسی جامعه، وفاداری را حالتی می‌دانستند که فرد، از سطح بالایی از آگاهی، احساس مثبت، و تعهد به ساختار سیاسی جامعه برخوردار است (آلموند و وربا، ۱۹۶۳). به این معنا که فرد، آگاهی درست و لازم را از ساختار سیاسی جامعه خود دارد، به این ساختار و اهداف آن احساس تعلق و تعهد می‌کند، و ارزیابی مثبتی از آن دارد.

«وقتی در جامعه‌ای زندگی می‌کنید که افراد، احساس مسئولیت اجتماعی ندارند، افراد دیگر تمایلی به زندگی در آن منطقه نداشته و به مهاجرت از آن منطقه روی می‌آورند» (PSE-30).

افزون بر تعلق و دلبستگی های محیطی، احساس تعهد افراد نیز بر وفاداری جمعی تأثیرگذار است و فقدان و نزول آن، موجب زوال وفاداری جمعی خواهد شد. «وقتی بی تفاوتی بر سازمان یا نهادی سایه می افکند، کارکنان، وفاداری لازم به اهداف سازمانی ندارند» (PSE-32).

گسترش شهرگرایی و تجلی جامعه جدید، سبب گسترش اخلاق بازار در روابط اجتماعی و شکل گیری نوعی دادوستد در تعاملات اجتماعی شده است که می توان آن را (به تعبیر چلبی) «اختلال رابطه ای^۱» نامید. هنگامی که روابط اجتماعی (به تعبیر چلبی)، از روابط گرم، به سوی روابط سرد گرایش می یابد، آن گاه، تعاملات اجتماعی شکل کالا به خود می گیرد و افراد، روابط اجتماعی را به شکل معامله ای می نگرند که هدف آن، دستیابی به سود است.

مشارکت کنندگان نیز از بدهستان اجتماعی، به عنوان یکی از عوامل زمینه ساز بی تفاوتی اجتماعی نام می برند. به نظر آن ها، اشاعه اخلاق بازار و کالایی شدن روابط اجتماعی، و در مجموع، حاکمیت روابط بدهستانی، سبب ایجاد بی تفاوتی اجتماعی می شود. «رواج روحیه کاسب کارانه در تعاملات اجتماعی که نمونه این روحیه را می توان پولی شدن خدماتی دانست که قبلاً پولی بابت آن ها دریافت نمی شد» (IN-C-07-02). «اگر می بینید مردم، فعالانه در مراسم سوگواری یا شادی افرادی شرکت می کنند، به خاطر بدهستان ها است نه به خاطر روحیه مشارکت جویی آن ها» (PSE-05).

بسیاری از جامعه شناسان، سرچشمه نارضایتی و بی تفاوتی را در مسئله نابرابری های اجتماعی، به ویژه از نوع عمیق آن، می دانند. این نابرابری، هم نابرابری در توزیع مزایا یا درآمدها و هم نابرابری در توزیع فرصت ها را در بر می گیرد.

«برخورد غلط با مسئله یارانه ها، خصوصاً در مورد یارانه معیشتی و نابرابری و تبعیض در توزیع آن، سبب گسترش بدبینی، بی اعتمادی و بی تفاوتی در جامعه شد» (IN-LR-021-07).

«متأسفانه، وقتی درآمدها براساس عدالت توزیع نشود و برخی که استحقاق کمتری دارند از مزایای بیشتری برخوردار شوند، منجر به بی تفاوتی می شود» (IN-PP- 08-09).

بنابراین، به وجود آمدن شرایط نابرابر در جامعه، بهره‌مندی عده‌ای از مزایا و فرصت‌ها، و عدم برخورداری عده‌ای دیگر که خود را شایسته دریافت امکانات و امتیازهای توزیع شده در جامعه می‌دانند، سبب پدید آمدن احساس نابرابری و سرانجام، بی تفاوتی می‌شود. آنچه این بی تفاوتی را افزایش می‌دهد، نابرابری نیست، زیرا میزانی از نابرابری در جامعه، طبیعی است، اما وجود نابرابری‌های عمیق، سبب بی تفاوتی خواهد شد.

فقر و کمبودهای اقتصادی، یکی از عوامل مؤثر بر میزان مشارکت افراد جامعه شناخته شده است (لویس، ۱۳۵۳، به نقل از: صدقاتی فرد، ۱۳۹۲، ۷۵).

«با توجه به هرم نیازهای مازلو، وقتی نیازهای اولیه افراد برطرف نمی‌شود، به سراغ نیازهای بالاتر نمی‌روند؛ احساس مسئولیت اجتماعی، نیاز بالاتری است» (IN-P- 015-04).

مصاحبه‌شوندگان بر این نظر بودند که هنگامی که افراد، درگیر رفع مشکلات روزمره خود می‌شوند و وقت و تلاش خود را صرف رفع آن‌ها می‌کنند، فرصتی برای فکر کردن به مشکلات دیگران نمی‌ماند.

«با توجه به مشکلات و مشغله زندگی افراد، خصوصاً مسائل اقتصادی، وقت اغلب مردم، صرف رفع مشکلات روزمره خود و تلاش برای حل آن‌ها می‌شود و وقتی برای فکر کردن به دیگران برای آن‌ها نمی‌ماند» (IN-E- 04-02).

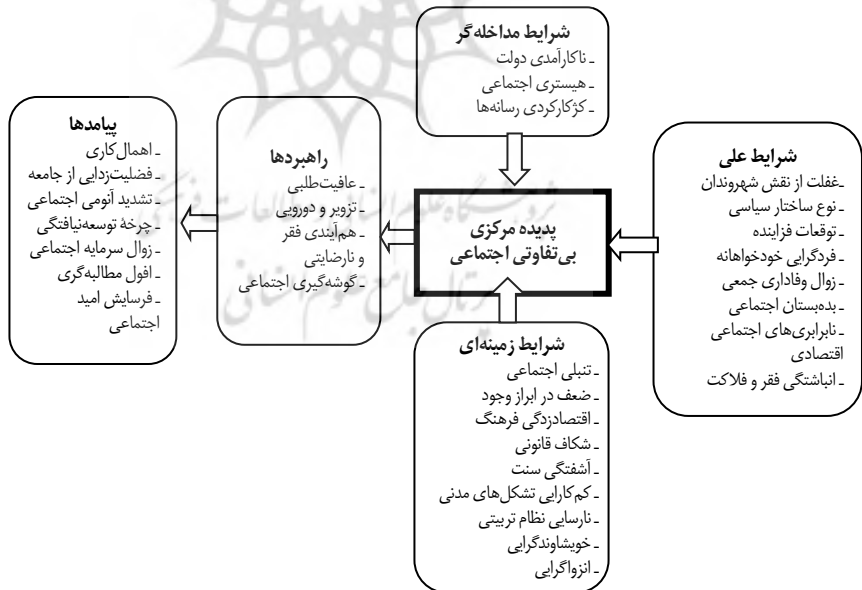
بنابراین، می‌توان گفت، در جامعه‌ای با یک نظام اقتصادی ورشکسته و فقیرپرور که اغلب افراد در آن، عضو لشکر نیازمندان هستند و در مشکلات روزمره غرق شده و در قاعده هرم نیازها توقف کرده‌اند و با انباشتگی فلاکت روبه‌رو شده‌اند، فرصتی برای فکر کردن به مشکلات دیگران و مشارکت در مسائل گوناگون جامعه وجود نخواهد داشت. سرنوشت جامعه‌ای با چنین وضعیتی، انزوای طلبی، عدم مشارکت، و بی تفاوتی در برابر رویدادهای گوناگون خواهد بود.

افزون بر شرایط علی، شرایط زمینه‌ای نیز بسترساز بی تفاوتی اجتماعی می‌شوند. این‌ها، شرایط ویژه‌ای هستند که راهبردها را تحت تأثیر قرار می‌دهند (بازرگان، ۱۳۹۱، ۱۰۰) و

بیانگر آن دسته از شرایط، موقعیت‌ها، و زمینه‌هایی هستند که به ظهور پدیده مورد مطالعه منتهی شده‌اند (محمدپور، ۱۳۹۰، ۳۲۹). در پژوهش حاضر، تعداد ۱۰ مقوله اصلی به عنوان شرایط زمینه‌ای یا بستر ساز شناسایی شده‌اند که عبارت‌اند از:

تنبلی اجتماعی، ضعف در ابراز وجود، اقتصادزدگی در حوزه فرهنگ، شکاف قانونی، آشفتگی سنت، کارایی پایین تشکل‌های مردم‌نهاد، نارسایی نظام تربیتی، خویشاوندگرایی، تله بی‌اعتمادی، انزوای اجتماعی

همچنین، افزون بر شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر نیز سبب افزایش یا کاهش میزان بی‌تفاوتی می‌شوند. در این پژوهش، تعداد ۳ مقوله اصلی به عنوان شرایط مداخله‌گر شناسایی شده‌اند که عبارت‌اند از: ناکارآمدی دولت، هیستری اجتماعی، و کژکارکردی رسانه‌ها. براین اساس، می‌توان پدیده بی‌تفاوتی اجتماعی را ناشی از شرایطی دانست که سبب تعاملاتی شده و پیامدهایی را به دنبال دارد. در شکل شماره (۱) شرایط علی، زمینه‌ساز، و مداخله‌گر، به همراه راهبردها و پیامدها ارائه شده است.

شکل ۱. الگوی پارادایمی بی‌تفاوتی اجتماعی

۵. نتیجه گیری

بی تفاوتی به عنوان یکی از پدیده‌های اجتماعی موجود در فرهنگ بسیاری از کشورهای دنیا در قالب یک مسئله اجتماعی شناخته شده است. برخی از پژوهشگران بر این نظرند که ایران و بسیاری از جوامع جهان‌سومی، در شرایط آنومیک به صورت حاد یا مزمن به سر می‌برند؛ یعنی نوعی وضعیت آنومیک که اغلب در فرایند گذار شتابان از جامعه پیش مدرن به مدرن و در نتیجه جریان‌های نوسازی پدید می‌آید و وضعیت پیچیده‌ای است که با بی‌هنجاری همراه است. اساس هر نظم اجتماعی را عاطفه و تفاوت‌هایی تشکیل می‌دهد که ریشه در وابستگی به جمع دارد (چلبی، ۱۳۷۵، ۱۵۷).

این مفهوم، به جامعه خاصی اختصاص نداشته و همه جوامع، بر اثر عوامل و شرایط مشابه و گاهی متفاوت، با آن روبه‌رو شده‌اند. گاهی این بی‌تفاوتی (در برخی جوامع) چنان آشکار می‌شود که به مسئله‌ای حاد تبدیل شده و سامان اجتماعی را به مخاطره می‌اندازد و در زمانی دیگر، شاید از فقدان مشکلات و مسائل در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی ناشی شود. هریک از جوامع، بسته به ساختار فرهنگی، سیاسی، و اجتماعی، به این مسئله نگرسته و برای مقابله با آن، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی می‌کنند.

استان ایلام، استانی است دارای پیشینه تاریخی طولانی و تمدنی که ریشه در عهد باستان دارد. با وجود تاریخ طولانی این سرزمین، شهرنشینی در آن سابقه زیادی نداشته است. هنوز یک سده از تأسیس استانی به نام ایلام نگذشته و پیشینه شهرنشینی در آن نیز، به حدود نیم قرن می‌رسد. به لحاظ بافت قومی، ایلی، و طایفه‌ای، دارای تنوع خاصی است و با ورود فرهنگ و فناوری جدید، هنوز با ساختار قومی و ایلیاتی وداع نکرده است. تفاوت‌های فرهنگی ساکنان در نمایش هم‌آیندی سنت و مدرنیسم و تعارض بین آن‌ها، موجب پدید آمدن فرهنگ روستا-شهر یا زیست ایلیاتی و شهرنشینی شده است.

ورود فرهنگ مدرنیسم، سبب به هم‌ریختگی سازمان سنتی در این حوزه جغرافیایی شده، اما نتوانسته است سنت آن را به طور کامل محو کند. آمیختگی مؤلفه‌های نظام سنتی و تداوم ساختارهای وابسته به آن، با فرهنگ و فناوری مدرن، سبب به هم‌ریختگی نظم سنتی و عدم شکل‌گیری نظم نوین شده و آسیب‌ها و مسائل زیادی را در پی داشته است.

واقعیت این است که مفاهیم علوم اجتماعی، پیچیدگی‌های خاصی دارند؛ از این رو، نمی‌توان با قطعیت گفت که این به هم ریختگی، سبب شده است که با جامعه‌ای کاملاً بی‌تفاوت در برابر مسائل گوناگون روبه‌رو باشیم. جامعه‌ای که در دوره جنگ هشت‌ساله، کارنامه موفق‌تری را به لحاظ انجام کنش‌های ایثارگرانه از خود به جای گذاشته و پس از آن، با شرکت در انتخابات دوره‌های مختلف، یکی از بالاترین سطوح مشارکت را به خود اختصاص داده است، یا در سال ۱۳۹۴، در مهار آتش جنگل‌های شلم ایلام، عزم و اراده‌ای کم‌سابقه را از خود نشان داده است، را نمی‌توان جامعه‌ای کاملاً بی‌اعتنا به مسائل مختلف و بی‌تفاوت نامید.

اما در سه دهه اخیر، مواردی چون پایین بودن رعایت فرهنگ شهروندی، گرایش بسیار پایین به عضویت در احزاب و تشکل‌ها، عدم واکنش به مفاسد اداری، رشوه‌خواری، اختلاس و رانت، گرانفروشی، حاکمیت ایلداری و طایفه‌گرایی و گسترش نابرابری و تضییع حقوق دیگران، افزایش بی‌رویه آسیب‌هایی چون خودکشی، نزاع، تخلف‌های پرشمار رانندگی، و حتی عدم واکنش لازم شهروندان به آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع دیگر استان، بیانگر این است که این استان با مسئله بی‌تفاوتی اجتماعی روبه‌رو است؛ بنابراین، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که «چه عوامل و شرایطی در پدید آمدن این پدیده مؤثر بوده‌اند؟» «یا زمینه را برای به وجود آمدن آن فراهم کرده‌اند؟» «در چه شرایطی، آن روح جمعی و آن کنش‌های ایثارگرانه کاهش یافت و شرکت بیش از ۸۰ درصدی در انتخابات، جای خود را به مشارکت حدود ۴۰ درصدی در انتخابات اخیر (۱۳۹۸) داد؟»

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که عواملی چون غفلت از نقش شهروندان، نوع ساختار سیاسی، توقعات فراینده، فردگرایی خودخواهانه، زوال وفاداری جمعی، بده‌بستان اجتماعی، نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی، و انباشتگی فقر و فلاکت پدیدآورنده بی‌تفاوتی اجتماعی بوده‌اند. افزون بر این عوامل، شرایط و عواملی چون تنبلی اجتماعی، ضعف در ابراز وجود، اقتصادزدگی فرهنگ، شکاف قانونی، نارسایی نظام تربیتی، آشفستگی سنت، خویشاوندگرایی، کم‌کارایی تشکل‌های مدنی، انزوایگرایی، ناکارآمدی دولت، هیستری اجتماعی، و کژکارکردی رسانه‌ها را می‌توان به‌عنوان عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گری

معرفی کرد که به ظهور و بروز پدیده بی تفاوتی اجتماعی و راهبردهای آن کمک کرده‌اند. در مجموع، انتزاع انجام شده از تمام مقوله‌های پژوهش حاضر، مفهوم «بی‌سازمانی اجتماعی» را به‌عنوان مقوله مرکزی و هسته اصلی آن، متبلور کرد. بی‌سازمانی اجتماعی، بازنمای نتایج همه مصاحبه‌ها و تحلیل همه مقوله‌های پژوهش است.

رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی^۱، پس از جنگ جهانی اول و در پاسخ به مجموعه خاصی از شرایط در جامعه و در حوزه جامعه‌شناسی به عرصه آمد (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۲، ۴۵). پس از جنگ جهانی اول، سه عامل مهاجرت، شهرنشینی، و صنعتی شدن، زمینه گسترده اجتماعی و فرهنگی ای را برای شرایط نامطلوب ایجاد کرد. محصولات این شرایط — از جمله جرم، بیماری روانی، الکلیسم، اعتیاد به مواد مخدر، و بزهکاری جوانان — سبب شد که کارایی رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی در تحلیل این مسائل کمتر شود. جامعه‌شناسان برای رویارویی با این مسائل — هم در جامعه و هم در جامعه‌شناسی — رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی را مطرح کردند (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۲، ۴۵).

به‌طورکلی، بی‌سازمانی اجتماعی را به‌معنای وضعیت عدم توفیق مقررات تعریف کرده و سه نوع عمده آن را بی‌هنجاری، ستیز فرهنگی، و اختلال برشمرده‌اند. علت ریشه‌ای بی‌سازمانی اجتماعی را به‌طورکلی، تغییرات اجتماعی دانسته‌اند. هر شرایطی که تعادل نظام اجتماعی را به هم بریزد، موجب بروز بی‌سازمانی اجتماعی خواهد شد. این شرایط ممکن است تغییرات فناورانه، جمعیت‌شناختی، یا فرهنگی باشد. رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی، پیش‌بینی‌کننده پیامدهای تغییر برای نظام و برای افراد داخل نظام است. بی‌سازمانی اجتماعی برای افراد، فشار روانی ایجاد می‌کند که خود، موجب بی‌سازمانی شخصیتی می‌شود. این رویکرد، می‌تواند برای نظام نیز پیامدهای سه‌گانه‌ای داشته باشد. نخست، ممکن است تغییر در نظام روی دهد؛ دوم، نظام می‌تواند در وضعیتی پایدار به کار خود ادامه دهد (یعنی، بی‌سازمانی وجود دارد، ولی نظام کماکان به فعالیت‌های خود ادامه می‌دهد)؛ سوم، نظام ممکن است مختل شود (یعنی، بی‌سازمانی، چنان ویرانگر است که نظام را متلاشی می‌کند) (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۲، ۵۲-۵۱).

از این رو، با توجه به تأثیر عوامل و شرایط پدیدآورنده، بستر ساز، و مداخله‌گر در بی‌تفاوتی اجتماعی، می‌توان این پدیده را نتیجه رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی دانست.

با توجه به وضعیت اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، و اجتماعی ایلام، مسائلی چون مهاجرت افسارگسیخته به مراکز شهری — به‌ویژه به مرکز استان — در دو دهه اخیر، گسترش بی‌نظمی‌ها و آسیب‌های اجتماعی — که نرخ برخی از آن‌ها چون خودکشی، افسردگی، نزاع، و... بسیار بالاتر از میانگین کشوری است — ناکارآمدی نهادهای اولیه و ثانویه — که بر پایه پژوهش‌های انجام‌شده، دچار نابسامانی شده‌اند — عقب‌ماندگی تاریخی استان و گرفتار شدن در چرخه توسعه‌نیافتگی، ناکارآمد بودن رسانه‌های محلی در ترویج فرهنگ شهروندی، و جابه‌جایی‌های زیاد جمعیتی — که سبب عدم شکل‌گیری جمعیتی باثبات در مناطق و محله‌های مختلف شده است — و سیطره فرهنگ روستایی و تداوم ساختارهای قومی و طایفه‌ای (ملکشاهی و کمربگی، ۱۳۹۶، ۱۲۵-۱۲۴)، همچنین، عوامل و شرایط دیگر مرتبط با مسئله بی‌تفاوتی اجتماعی همانند افول تاب‌آوری ساکنان، مسئولیت‌گریزی ساکنان، کاهش اعتماد، مشارکت و پیوندهای اجتماعی، فرسایش امید اجتماعی، کالایی شدن روابط اجتماعی، نابرابری در توزیع فرصت و درآمد، فردگرایی افراطی و رواج پدیده تضاد طبقاتی و گسترش بیش‌ازپیش شرایط آنومیک را می‌توان نام برد که این استان را با بی‌سازمانی اجتماعی روبه‌رو کرده‌اند. بر این اساس، می‌توان گفت، این شرایط، بیانگر تسلط و چیرگی رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی در استان ایلام است.

تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده با مشارکت‌کنندگان و بررسی مقوله‌های شرایطی و تعاملی، بیانگر این است که جامعه ایلام با مسئله‌ای به نام بی‌سازمانی اجتماعی روبه‌رو شده است و این عوامل و شرایط، بازتاب بی‌سازمانی اجتماعی حاکم بر استان ایلام است.

منابع

امیرشیرزاد، نرگس (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی: مورد مطالعه شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر دزفول (پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی). دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد، ایران.

بازرگان، علی (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر روش تحقیق کیفی و آمیخته (چاپ سوم). تهران: نشر دیدار.

بریزی، عقیل (۱۳۹۳). تبیین جامعه‌شناختی بی تفاوتی اجتماعی شهروندان زرین دشت فارس (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی). دانشگاه تربیت معلم، دانشکده علوم انسانی، ایران.

بشیری، حسین (۱۳۷۲). بی تفاوتی اجتماعی. ماهنامه ایران فردا، ۱۱(۲)، ۴۵-۴۱.

چلی، مسعود (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی نظم (چاپ اول). تهران: نشر نی.

دادخواه‌تهرانی، لیلا (۱۳۹۸). مطالعه جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان: مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه آزاد شهر تهران (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی). دانشگاه پیام نور تهران، واحد پرند.

دانایی‌فرد، حسن؛ و اسلامی، آذر (۱۳۹۰). کاربرد استراتژی پژوهشی نظریه داده‌بنیاد در عمل؛ ساخت نظریه بی تفاوتی سازمانی (چاپ اول). تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

دلاور، علی (۱۳۸۹). روش‌شناسی کیفی. فصلنامه راهبرد، ۱۱(۱)، ۳۲۹-۳۰۷.

رایبگتن، ارل؛ و واینبرگ، مارتین (۱۳۹۲). رویکردهای نظری هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی (مترجم: رحمت‌الله صدیق‌سروستانی؛ چاپ هفتم). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

زارعی‌وند، لیلا (۱۳۹۶). بررسی میزان بی تفاوتی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه حکیم سبزواری (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش علوم اجتماعی). دانشگاه حکیم سبزواری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

زیمل، گئورگ (۱۳۷۲). کلانشهر و حیات ذهنی (مترجم: یوسف ابادری). نشریه نامه علوم اجتماعی، ۳(۶)، ۵۳-۶۶.

ستوده، هدایت‌الله (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی اجتماعی؛ جامعه‌شناسی انحرافات (چاپ بیست‌ودوم). تهران: انتشارات آوای نور.

شهاب‌سامانی، محسن (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی بی تفاوتی اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه‌های اصفهان و یزد با تأکید بر سرمایه اجتماعی (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهشگری اجتماعی). دانشگاه یزد، پردیس علوم انسانی و اجتماعی.

صدادقتی فرد، مجتبی (۱۳۹۲). بی تفاوتی اجتماعی: معناکاوی، بنیان نظری و سبب‌شناسی (چاپ دوم). اصفهان: بهتا پژوهش.

صفاریان، محسن؛ ادهمی، عبدالرضا؛ و مرادی، علی (۱۳۹۹). شناخت رابطه بین فردگرایی و محرومیت نسبی با بی تفاوتی اجتماعی: مورد مطالعه: جوانان شهر کرمانشاه. فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۸۱، ۲۸۷-۲۵۵. doi: 10.22083/JCCS.2019.187991.2810

صفایی، صافی اله؛ و الانی، طاهره (۱۳۹۸). بررسی بی تفاوتی اجتماعی در کمک به دیگران: مورد مطالعه: شهر همدان، چهارمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران.

طالب پور، اکبر؛ و یازی، سیدعلی نقی (۱۳۹۸). تأثیر زیارت مشهدالرضا (علیه السلام) بر کاهش بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی. فصلنامه فرهنگ رضوی، ۶ (۲۳)، ۷۲-۴۳.

ظهیری نیا، مصطفی؛ گلابی، فاطمه؛ و هدایت ابوریق، رحیم (۱۳۹۴). شناسایی عوامل موثر بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی. فصلنامه تغییرات اجتماعی - فرهنگی، ۱۲ (۴۵)، ۸۶-۱۲۱.

علمدار، فاطمه السادات؛ جوادی یگانه، محمدرضا؛ و رحمانی، جبار (۱۳۹۷). فرایند خلق بی تفاوتی اجتماعی در بافت تعاملی ایرانیان. فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۹ (۱)، ۱۹۰-۱۶۵. doi: 10.22059/IJSP.2018.65905

علیانسب شریانی، سیدابراهیم؛ و محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۹۵). پژوهشی درباره بی تفاوتی اجتماعی در ایران: مورد پژوهش، فرهنگیان منطقه ۱۸۲۱ استان آذربایجان شرقی. سومین کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم، با همکاری مشترک موسسه آموزش عالی علامه خوبی، دانشگاه زرقان- واحد پژوهش دانش پژوهان، تاریخ همایش، شیراز، ایران.

علیانسب شریانی، سیدابراهیم (۱۳۹۶). بی تفاوتی اجتماعی (چاپ اول). تبریز: انتشارات اُنس. عنبری، موسی؛ و غلامیان، سارا (۱۳۹۵). تبیین جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با بی تفاوتی اجتماعی. فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۷ (۲)، ۱۵۹-۱۳۳.

غفاری، غلامرضا؛ و جوادی یگانه، محمدرضا (۱۳۹۶). پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران؛ گزارش استان ایلام، شورای اجتماعی کشور. تهران: دفتر طرح های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

فراستخواه، مقصود (۱۳۹۵). روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر نظریه برپایه: گراند تئوری GTM (چاپ دوم). تهران: نشر آگاه.

- فلیک، یو (۱۳۸۳). درآمدی بر پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی (مترجمان: عبدالرسول جمشیدیان، سیدعلی سیادت و رضاعلی نوروزی؛ چاپ اول) قم: سماء قلم.
- فولادیان، احمد (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین میزان بیگانگی اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد. فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ۵ (۱۷)، ۱۴۴-۱۲۵.
- فیض‌اللهی، علی؛ و کمربگی، خلیل (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل جامعه‌شناختی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی در استان ایلام (طرح مطالعاتی). دانشگاه ایلام.
- قاضی‌زاده، هورامان؛ و کیان‌پور، مسعود (۱۳۹۴). بررسی میزان بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان: مورد مطالعه، دانشگاه اصفهان. فصلنامه پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۴ (۱)، ۷۸-۵۹.
- قائمی، فاطمه؛ بلالی، اسماعیل؛ و قدسی، علی محمد (۱۳۹۴). ارتباط دینداری و بی تفاوتی اجتماعی در شهر همدان. فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی همدان، ۲ (۳)، ۱۱۶-۹۹.
- کرسول، جان دلبیو (۱۳۹۲). روش‌های تحقیق کمی، کیفی و آمیخته (مترجم: یاسان‌الله پوراشرف، زینب طولابی و زیبا نوری؛ چاپ اول). ایلام: انتشارات دانشگاه ایلام.
- گار، تد رابرت (۱۳۸۸). چرا انسان‌ها شورش می‌کنند؟ (مترجم: علی مرشدی‌زاده؛ چاپ سوم). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مجیدی، امیر (۱۳۹۱). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با بی تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه کردستان و دانشگاه پیام نور مرکز سنندج در سال ۱۳۹۰ (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی). دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۱). آسیب‌شناسی اجتماعی جوانان: بررسی انزوای ارزشی (بیگانگی فرهنگی) و مشارکت فرهنگی در محیط‌های دانشجویی کشور. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- محسنی تبریزی، علیرضا؛ و صداقتی فرد، مجتبی (۱۳۹۰). پژوهشی درباره بی تفاوتی اجتماعی در ایران (مورد پژوهش: شهروندان تهرانی)، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۲ (۴۳)، ۲۲-۱.
- محمدرپور، احمد (۱۳۸۹). فراروش (چاپ اول). تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- محمدرپور، احمد (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی ضد روش ۱ و ۲ (چاپ اول). تهران: جامعه‌شناسان.
- مرادی، علی؛ و صفاریان، محسن (۱۳۹۸). بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با بی تفاوتی: مورد مطالعه شهر کرمانشاه. فصلنامه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۸ (۱)، ۱۸۹-۱۵۸.
- مرتن، رابرت (۱۳۷۶). مشکلات اجتماعی و نظریه‌های جامعه‌شناسی (مترجم: نوین پولایی؛ چاپ اول). تهران: انتشارات امیرکبیر.

معصومی، حسن (۱۳۹۵). بی تفاوتی و انواع آن در ایران (چاپ اول). بجنورد: آذرین مهر.

ملکشاهی، ماهمنیر؛ و کمریگی، خلیل (۱۳۹۶). بررسی علل و ابعاد شکل‌گیری نزاع و درگیری‌های بین فردی در ایلام و تاثیر آن بر امنیت عمومی (طرح مطالعاتی). ایلام، دانشگاه ایلام.

میرزاپوری، جابر (۱۳۹۵). بی تفاوتی اجتماعی در ایران (چاپ اول). قم: زمزم هدایت.

نبوی، عبدالحسین؛ نواح، عبدالرضا؛ و امیرشیرزاد، نرگس (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی: مورد مطالعه شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر دزفول. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۵(۳)، ۱۶۱-۱۳۲.

Ahmad.S. (2015). *Role of socioeconomic status and political participation in construction of apathy among youth. Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 25(8), 801-809.

Almond, G., & Verba, S. (1963). *The civic culture: political attitudes and democracy in five countries*. Princeton: Princeton University.

Boon, S., Johnson, B., & Webber, S. (2007). A phenomenographic study of English faculty's conceptions of information literacy. *Journal of Documentation*, 63(2), 204-208.

Cooper, A. D. (2009). *The geography of genocide*. US: University Press of America.

Durkheim, E., Brookfield, C., & Turner, B.S. (1983). *Professional ethics and civic morals* (1st ed.). Prager Publishers Inc.

Haas, M. (1992). *Polity and society: Philosophical underpinnings of social science paradigms*. Greenwood Publishing Group.

Keefe, L. (2003). How to overcome organizational indifference. *Women in Bus.*, 55 (22), 27-29.

Lipset, S. M. (1963). *Political Man the Social Bases of Politics*. NY: Anchor Books.

Manning, N. (2014). *The relational self and the political engagements of young adults. Journal of Sociology*, 50(4), 486-500.

Marsh, D., & O'Toole, T., & Jonen, S. (2007). *Young people and politics in the UK: Apathy or Alienation?* (1st ed.). London: Palgrave Macmillan.

